

Erdőhasználati szerződés 1817-ből

A teljes vadászati tilalommal ellentétben, amely a jobbágyságot sújtotta, az erdőhasználat terén már engedékenyebbek voltak földesuraink. Ezt bizonyítja az az okirat is, amely az 1819–1820-i erdélyi úrbéri összeírásnak a Kővár vidéki Hosszúfalva adatait magában foglaló füzetben mellékletként található, melyet Trócsányi Zsolt néprajzkutatónk gyűjtése alapján ez úton tesztek közzé. A melléklet tulajdonképpen egy szerződés, amely bizonyos megkötésekkel a jobbágyság erdőhasználati jogait tartalmazza.

Mielőtt e szerződés pontjait felsorolnám, néhány szót kell szólni a szerződés bevezetőjében leírtakról. Ez lényegében rögzíti a tárgyévi állapotokat és igyekszik úgy feltüntetni az erdőterületek adományozását, mint nemes cselekedetet. Ez, ha figyelembe vesszük az 1791. XXX. tc.-ben foglaltakat, némileg érthető is. A fenti törvény cikk kimondja, hogy az erdők tulajdonjoga kizárólag a földesurakat illeti meg. A parasztság csak a földesúr tudtával és beleegyezésével élhet az erdőhasználattal. Mégis az 1819–1820-i összeírás idején még jelentős erdőterületek vannak a jobbágyság kezén, melynek jogosságát a birtokosok képviselői sem vonják kétségbe. (Kiegészítésképp említtem meg, hogy 1214-től vannak adataink, mely egy-egy község minden tagjának egyenlő erdőterületet biztosít. Bárd-dalabrum.)

Miért ez a kettősség? – Köztudott, hogy ebben az időben mind a tűzifát, mind a gazdaságokban felhasznált faféléseket közvetlenül az erdőből szerezték be. Piaci beszerzésre pénz, fogat kellett, melyre aligha telt a jobbágyságnak. A jobbágyság erdőtulajdonának megfogyatkozása természetesen a megmaradt erdőket érintette. A szerződés bevezetője hivatkozik arra, hogy az 1809-ben adományozott erdőket nyolc év alatt felélték. Kétségtelen, hogy a jobbágyság „saját” erdejéből nem tudta pótolni faszükségletét, így pótolta onnan, ahonnan tudta. Így érthető az a törekvés, hogy inkább a kijelölt területeket használják, mint az uradalomét.

1785-ben, a II. József-kori úrbéri összeírás idején sincs a jobbágyságnak valamirevaló erdőhasználat. A szántóföldeken, réteken nőtt fából élnek. Igaz, a birtokos itt is arra hivatkozik,

hogy adott ő a jobbágyságnak erdőt, de azokat lelegeltették, mielőtt felnőhetett volna. Láthatjuk tehát, hogy milyen erdők voltak azok, amelyeket a jobbágyság használhatott. Ugyanez volt a helyzet a legelőterületekkel is. A jobbágyság kénytelen marhát a szomszéd községekben lévő legelőkre bérbeadni – négy ökörért, egy ekenapszámmért és négy kalangya búzáért –, mert a legelők szűknek bizonyultak. (A nemesség földjéhez képest aránytalanul sok marhát tartott.)

Vajon a községet körülvevő erdők minden károsodás nélkül fogadták a népes állatseregletet? Aligha. De más oka is volt a faállomány pusztításának. A piac közelsége. Kővár vidék számos községének még 1820 körül is joga volt arra, hogy eladásra hordja a fát a bányavárosokba. A szerződés eladási tilalma is erre utal. Így már érthetőbb, hogy ilyen körülmények között a jobbágyság sem tartja be a maguk által hozott erdőhasználati rendszabályokat, és mindenki úgy használta az erdőt, ahogy tudta.

Említettem, hogy az 1809-ben adományozott erdőterületeket nyolc év alatt felélték. De vajon elmarasztalhatók-e ezért egyértelműen a jobbágyság „tulajdonosok”? Ha meggondoljuk, hogy a napóleoni háborúk idején megnőtt terheket jórészt az állatállomány eladásából fedezték, az erdők irtása és a nyert faanyag eladása nem a gazdaság gyarapítását, hanem létfenntartásukat szolgálhatta. Ha a „saját” erdő elfogyott, vettek a „közöséből”, ha nem akartak éhenhalni.

Ilyen előzmények után került sor az 1817. évi szerződésre. A szerződésben megállapított pontok a következők:

1. A többször is említett Vajvagyána dombján circum scribált és nevelkedett erdőt adja és engedi Méltóságos Gróf Teleky Imre Úr Ónagysága a Communitásnak Fajzás végett ezen Határok között:

a) A Pusztá Hidegkúti Aranyosi és Kiss Fertői határok széléig a Vajvagyána Dombja felső éléig oly megkülönböztetéssel

b) hogy azon meg nevezett Erdőről egy hétben csak két nap legyen szabad Fát hordani, Pénteken és Szombaton és akkor is

c) minden gazda azon meg határozott napok alatt csak egy szekér Fát szabad legyen vinni, nem többet azon okból:

d) hogy akinek érkezése nem lenne az első napon, tehát a másodikon legyen ideje a hozatalra,

e) a hordásnak ideje Fog szerződni a héten, és minden héten az egész télen által Sz. György Napig, a meghatározott, és ki szakasztott moderata Lignatióval élhetnek.

f) Azon tilalom alatt, hogy más napokon teljességgel nem léssen szabad a nevezett Erdőről Fát vágni, vagy vinni, sőt fejszével is ott járni, hanem csak Pénteken és Szombaton.

g) Ezen meghatározott napokon kívül, ha valaki Praevaricatioba találtatnik, tehát annak, ki szabott büntetése 12 Pálca ütés léssen. Ezt Fel váltani annyi Forinttal szabad léssen. Mely büntetés amidőn Pénzel Fizettetnék ki, a Templom számára a Curátornak adódjék ezekbe szoros szám adás mellett.

h) A Fel vigyázó Gorniyokoknak a Praevaricatorra lett reá találásáért az ökrös embertől két Forintot, a gyalog embertől egy forint renumeratio határozatott.

i) Minthogy ezen erdő a Lignatoria adódott által, abból sem pénzért, sem Naturaljaért el adni, más határra ki vinni a Törvénybe az Erdő Praevaricatorokra határozott büntetés terhe alatt szabad nem léssen.

k) Ezen fajzás végett Erdőből a Méltóságos Gróf úr declarálja, hogy Udvari szükségére többé Fát nem fog hozatni.

l) A Calamusoknak sem léssen szabad semmi szín, és praetextus alatt ezen erdőbe tenni irtásokat.

Érdekessége a szerződésnek a „fanapok” pontos meghatározása. Más összeírásokban is találunk utalást arra, hogy „egy héten kétszer is mehetünk fáért” – de a napok megjelölése nélkül.

Az április 24-i szállítási határidőt is e szerződésben találjuk meg mint pontosan rögzített dátumot. A büntetésekből befolyt pénzösszeg – ha a jobbágyság inkább a fizetést választja, mint a deresre húzást – a templomot illeti. Tehát nem uradalmi jövedelem, hanem községi.

Végül erdővédelmi szempontból talán legérdekesebb a szerződés utolsó pontja, amely mindennemű tarvágást megtilt a kijelölt erdőterületeken.

A szerződés társadalmi-gazdasági vonatkozását nem célozom méltatni, de azt az elmondottakból megállapíthatjuk, hogy ezen biztos nyertes volt: az erdő.

Pápai Gábor